

Петро СЕДИХ,

здобувач вищої освіти третього (наукового) рівня доктора
філософії (PhD) кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна

Науковий керівник: Олексій ЛИТВИНОВ

доктор юридичних наук, професор, Заслужений працівник
освіти України,
в. о. ректора Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>
khai@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.25>

СУТНОСНІ ПРОТИРІЧЧЯ ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ПРАВОВИЙ ФАКТОР КРИМІНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація:** Аналізується питання змісту, сутності та класифікації правових факторів детермінації кримінального сепаратизму. Наголошується на важливості для аналізу таких факторів проблеми тлумачення принципів міжнародного права, а саме: принципу територіальної цілісності держав та принципу самовизначення народів і націй. Робиться висновок про те, що різнопланове розуміння змісту даних принципів міжнародного права лежить в основі детермінаційних процесів що призводять до виникнення кримінального сепаратизму.*

***Ключові слова:** принципи міжнародного права; принцип територіальної цілісності держав; принцип самовизначення народів і націй; детермінація; правовий фактор; сепаратизм; кримінальний сепаратизм.*

Проблема встановлення сутності детермінаційних процесів, що обумовлюють кримінальний сепаратизм в сучасній Україні, має велими актуальний характер. При цьому, розуміння переліку та змісту факторів, що обумовлюють кримінальний сепаратизм як злочинне явище є ключовим.

Свого часу, аналізуючи детермінаційні процеси, які пов'язані з виникненням існуванням сепаратизму як явища, О. І. Косілова наголошувала на тому, що для виникнення сепаратизму необхідна низка умов, що створюють відповідне підґрунтя [1, с. 20]. При цьому, аналізуючи дослідження науковцями проблеми детермінації сепаратизму, ми мали можливість констатувати той факт, що перелік факторів, які обумовлюють сепаратизм як явище доволі різноманітний.

З свого боку, Н. І. Романюк, провівши аналіз факторів, що обумовлюють сепаратизм, та дослідивши точки зору інших науковців, виділила такі групи чинників виникнення цього явища: економіко-географічні, расові, етнічні, релігійні, релігійно-етнічні, внутрішньополітичні, зовнішньополітичні чинники [2, с. 82-83].

Досліджуючи проблематику сепаратизму як в світі, так і в Україні Р. М. Ключник наголошував на тому, що серед причин, що породжують сепаратизм, можна виділити лінгвістичні, релігійні та

економічні чинники. Крім того, в межах проведеного дослідження, він акцентує увагу на політичному аспекті, як факторі обумовлення сепаратизму. На його думку виникнення сепаратистського руху можливе за наявності двох умов: дискримінації етнічної спільноти з боку державної влади та формування активної політичної еліти, здатної очолити цей рух [3, с. 121].

На нашу думку, серед цієї низки детермінантів кримінального сепаратизму не отримала дійсної уваги дослідників ще одна група факторів – правові фактори.

Справа полягає в тому, що проблеми правового регулювання суспільних відносин в державі дуже часто стають тими факторами що обумовлюють злочинність як явище. При цьому, питання виникнення кримінального сепаратизму в Україні не є виключенням в цій ситуації.

Сутнісний зміст правових факторів злочинності вдало, на нашу думку, визначив Ю. В. Орлов. Він наголошує на тому, що правові фактори злочинності пов'язуються з недоліками правової системи суспільства; правовий нігілізм і недосконалість законодавства, що не забезпечує ефективного правового регулювання та захист суспільних відносин тощо, обумовлюють дисфункцію права як одного з найбільш ефективних соціальних регуляторів. При цьому

природним є використання неправових (серед іншого злочинних) засобів задоволення потреб і вирішення соціальних конфліктів [4, с. 71].

Аналізуючи систему факторів, що детермінують злочини проти державного суверенітету та територіальної цілісності України, А. В. Носач зазначав наступне: правові фактори, що детермінують злочини проти державного суверенітету та територіальної цілісності держави мають вітчизняну та міжнародну природу.

При цьому, він наголошує на тому, що економічні та політичні фактори, так би мовити, задають тон в усіх сферах життєдіяльності суспільства, і правова сфера не є тут виключенням. На його думку, вітчизняні правові фактори зумовлені монополією на правотворчість особами, які самі зацікавлені у вирішенні особистих питань або задовольняють інтереси окремих груп, тим самим створюючи «законні» підстави для вчинення злочинів [5, с. 113].

Одночасно з цим, професор Ю. В. Орлов, досліджуючи питання класифікації детермінантів злочинності в Україні наголошував на тому, що до правових факторів належать такі: необґрунтованість багатьох нормативно-правових актів, що проявляється у недосконалої, конфліктності їх приписів; відсутність чіткого механізму реалізації норм права; дефекти правосвідомості громадян (правовий нігілізм) та професійної правосвідомості у сфері протидії злочинності; відставання численних норм права від реальних суспільних потреб; привнесення до сфери суспільних відносин, що регулюються, елементів конфліктності інтересів і поведінки різних соціальних груп; наявність правових передумов для формування колізій правових інтересів у кореспондуючих суб'єктів правовідносин; фінансово-економічна, організаційно-управлінська, наукова, кадрова та інша незабезпеченість практичної реалізації положень численних нормативно-правових актів; криміногенні прогалини у правовому регулюванні численних нормативно-правових актів; необґрунтовано широкі дискреційні повноваження службових осіб, що детермінує корупційну злочинність, тощо [4, с. 77].

Даний перелік факторів, на нашу думку, має базовий характер, принаймні на сучасному етапі існування українського суспільства і держави України, та може бути використаний для аналізу правових факторів, що обумовлюють кримінальний сепаратизм.

Крім викладених вище факторів, вважаємо за доцільне звернути увагу на ряд додаткових чинників правового характеру, які, на нашу думку, обумовлюють як взагалі злочинність, так і конкретно кримінальний сепаратизм. По-перше, різноплановість тлумачення, і як результат – розбіжності в подальшому застосуванні, міжнародно-правових норм. Про що йдеться мова? Міжнародне право та міжнародні відносини базуються на низці базових принципів. Серед яких, ті що цікаві нам для розв'язання визначеної проблеми, виділяються два, а саме: принцип територіальної цілісності держав і принцип самовизначення народів і націй.

При цьому, кожний з них має власний зміст, історію існування та закріплення в нормативно-

правових документах. Але, одночасно з цим, їх об'єднує одна річ – вони стосуються цілісності територій на яких розміщується певне суспільство.

Як наголошує О. І. Радченко, принцип територіальної цілісності держав на міжнародному рівні закріплено лише в звичаєво-правовій формі. На практиці він реалізується за допомогою встановлення заборони на застосування сили або загрози сили. Імплементация цього принципу передбачає заборону дій, які порушують національну єдність і територіальну цілісність, що закріплено в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., а також наголошує на необхідності виявляти повагу до територіальної цілісності держав та заборону окупації, що закріплено в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (далі – НБСЄ). Іншим, на його думку, принципом міжнародного права можна вважати принцип самовизначення народів і націй. У загальних рисах він гарантує усім народам і націям право розпоряджатися власною долею. Цей принцип закріплено безпосередньо в Статуті ООН. У Заключному акті НБСЄ 1975 р. визначено, що всі народи мають право в умовах свободи визначати свій внутрішній і зовнішній політичний статус і здійснювати свій політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, як вони бажають [6, с. 90-91].

Даний принцип закладає в міжнародну правову систему цілу низку ключових аспектів, а саме: 1) декларує безумовну повагу права кожного народу вільно вибирати напрям і форми свого подальшого розвитку; 2) передбачає те, що суб'єкти міжнародного права можуть розраховувати на наступні права, а також на них покладаються наступні обов'язки (поважати рівність народів і націй, поважати право народів і націй самостійно розпоряджатися власною долею, право жити в умовах свободи та самостійно здійснювати політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, право вільно розпоряджатися своїми природними багатствами).

Якщо розглядати ці принципи окремо один від одного, то в певній мірі ні яких протиріч не виникає. Але як тільки ми їх ставимо на один щабель, так тут відразу виникають запитання. І саме головне те, що в цій ситуації домінує? З одного боку ми закріплюємо нерухомість кордонів країни, а з іншого – наділяємо правом народи і нації визначатися самостійно як їм існувати і в межах якого державного утворення розвиватись (чи то самостійно, чи то у складі іншої країни).

Такий стан речей, на нашу думку, створює певний фактор, що обумовлює сепаратистські настрої в суспільстві.

Р. М. Ключник, наголошує на тому, що юридичним підґрунтям цього процесу, тобто – сепаратизму, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, перша стаття якого забезпечує усім народам право на самовизначення. В силу цього права народи «вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [3, с. 121].

Іншими словами, положення принципу самовизначення народів і націй дає підстави

замислитись окремим соціально-національним групам будь-якого суспільства про своє майбутнє. І не просто майбутню долю, а майбутню самостійну долю. Таке тлумачення даного принципу утворює певний правовий фактор, що детермінує кримінальний сепаратизм.

Узагальнюючи викладене вище, можливо наголосити на тому, що різнопланове розуміння змісту даних принципів міжнародного права лежить в основі детермінаційних процесів що призводять до виникнення кримінального сепаратизму.

Бібліографічні посилання

1. Косілова О. І. Сепаратизм в Україні: передумови, причини, способи протидії та нормативно-правове регулювання протидії // Конституційно-правові академічні студії. № 4. 2017. С. 19-27.
2. Романюк Н. І. Сепаратизм як суспільно-політичне явище сучасності // Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 9-10 жовтня 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 81-86.
3. Ключник Р. М. Сепаратизм як світова мегатенденція сучасності // Політичний менеджмент. 2011. № 6. С. 120-128.
4. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
5. Носач А. В. Система факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності України. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019, Серія ПРАВО. Випуск 58. Том 2. С. 110-115.
6. Радченко О. І. Щодо співвідношення принципу територіальної цілісності держав з

принципом самовизначення народів і націй // Актуальні проблеми міжнародного права: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 бер. 2023 року)/ Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. С. 90-93.

P. Sedyh

Essential controversies of certain principles of international law as a legal factor of criminal separatism in Ukraine.

Abstract: The issue of the content, essence and classification of legal factors determining criminal separatism is analyzed. The importance of the problem of interpreting the principles of international law for the analysis of such factors is emphasized, namely: the principle of territorial integrity of states and the principle of self-determination of peoples and nations. The conclusion is made that a diverse understanding of the content of these principles of international law underlies the determination processes that lead to the emergence of criminal separatism.

Keywords: principles of international law; principle of territorial integrity of states; principle of self-determination of peoples and nations; determination; legal factor; separatism; criminal separatism

Зразок для цитування:

Сєдих П. Сутносні протиріччя окремих принципів міжнародного права як правовий фактор кримінального сепаратизму в Україні. Пропілеї права та безпеки, 2025. №6-7. С. 92-94. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.25>.